

Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 84, desembre 2017, p. 97-111
ISSN: 1133-2190 (format imprès); 2014-0037 (format digital)
URL: <http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG>
DOI: 10.2436/20.3002.01.135

La geopolítica de la ferida: compartint el patiment amb Charles Bell¹

Deborah Dixon
Universitat de Glasgow

Resum

La geopolítica feminista insisteix en la importància de la corporalitat i la materialitat en l'exercici de les relacions internacionals, en els imaginaris, territoris, fronteres i conflictes globals. Centrant-nos en el treball de l'artista i cirurgià Sir Charles Bell i en el seu tractament dels ferits a la batalla de Waterloo (1815), aquest article subratlla la significació del contacte i el contagi en la pràctica geopolítica. Així, tot i ser partícip de la violència formal, el fet de treballar directament amb els ferits de guerra, d'alguna manera va suposar un replantejament de les seves pròpies experiències del conflicte, el dolor i el patiment, que li acabà provocant una articulació variable sobre la complicitat excessiva en la qüestió geopolítica, motiu per el qual fins i tot li va permetre qüestionar-se el propi destí de la nació britànica, en aquell moment novament victoriosa.

Paraules clau: medicina, guerra, Waterloo, geopolítica, Charles Bell.

Resumen: *La geopolítica de la herida: compartiendo el sufrimiento con Charles Bell*

La geopolítica feminista insiste en la importancia de la corporalidad y materialidad en el ejercicio de las relaciones internacionales, en los imaginarios, territorios, fronteras y conflictos globales. Centrándonos en el trabajo del artista y cirujano Sir Charles Bell y en el trato de los heridos en la batalla de Waterloo (1815), este artículo subraya la significación del contacto y el contagio en la práctica geopolítica. Así, a pesar de ser partícipe de la violencia formal, el hecho de trabajar directamente con los heridos de guerra, de algún modo supuso un replanteamiento de sus propias experiencias del conflicto, el dolor y el sufrimiento, que terminó provocándole una articulación variable alrededor de la complicidad excesiva en la cuestión geopolítica, motivo que lo llevó incluso a plantearse el propio destino de la nación británica, en aquel momento de nuevo victoriosa.

Palabras clave: medicina, guerra, Waterloo, geopolítica, Charles Bell.

---

1. Article traduït de l'original en anglès per Rosa Cerarols.

Abstract: *Geopolitics of wound: Suffering with Charles Bell*

Feminist geopolitics insists on the importance of embodiment and materiality in the making of international relations, global imaginaries, territories, borders and conflict. Focusing on the work of Sir Charles Bell, artist and surgeon, in treating the wounded of the battle of Waterloo (1815), this article outlines the importance of touch and contagion in geopolitics. While Bell facilitated a formal violence, working with wounds was to overwhelm his own experiences of war, pain and suffering, provoking a felt, barely articulated sympathetic and excessive geopolitics that led Charles Bell to question what the fate of the now victorious British nation would indeed be.

Keywords: Medicine, war, Waterloo, geopolitics, Charles Bell.

* * *

Introduïnt la geopolítica feminista

Aquest article parteix del meu treball previ sobre la “geopolítica feminista”, un àmbit d’investigació que, al mateix temps que s’ubica en el marc de les metodologies de les ciències socials preestablertes, també explora temes més filosòfics i estètics sobre aspectes relacionats amb la corporalitat i la materialitat (Dixon, 2015). En fer-ho, la geopolítica feminista sovint aporta una crítica del què s’ha acabat coneixent com la geopolítica “formal” o “clàssica” que apareix al segle XIX, en la cúspide de l’imperialisme europeu, la qual encara manté una concepció força determinista pel que fa a la comprensió del món per part dels polítics, la ciutadania i també l’acadèmia. La geopolítica clàssica, en síntesi, pressuposa una comunitat de nacions que conjuntament amb la diplomàcia i l’art de governar gestionen les estratègies i les crisis a escala global, les fronteres territorials i els fluxos que poden desestabilitzar-les. Aquest tipus de geopolítica apareix enmig de la representació europea de la nació i l’estat com dos components d’una entitat (l’Estat-nació) que es distingien tant pel seu holisme com per la seva sobirania. També va aparèixer al bell mig del creixement industrial i urbanístic, en l’augment de l’alienació i la marginalització; de l’àmplia afectació de l’imperialisme i la globalització dels mercats i la mà d’obra; d’una valorització omnipresent d’Occident sobre i contra els pretesos Orients; i de la burocratització de la guerra i la consideració general dels ciutadans com a objectiu clau. Fermament establerta en tombant del segle XX com la pràctica de l’art de governar, la geopolítica clàssica va començar-se a posar en valor com l’estudi de com i de quina manera els estats nacions competien (en nom de la seva ciutadania) pel territori i per la seva influència. La geopolítica es va convertir en el projecte i el marc d’acció per a les relacions internacionals, fent borrosa de forma efectiva la distinció entre la lent analítica que s’utilitza per estudiar els objectes i els propis objectes.

Tant la geografia política com les relacions internacionals feministes han col·laborat activament a dinamitzar a una escala més àmplia l'aproximació crítica de la geopolítica clàssica². Un dels objectius clau aparegut en el pensament feminista, per exemple, ha estat confrontar i posar de manifest les formulacions opressives de la diferència presents en la dialèctica del Nosaltres i els Altres que han apuntalat no només la raó de la Il·lustració sinó també la subjectivitat europea i angloamericana, racialitzada, classista i heterosexual. Així, les anàlisis feministes han insistit en interrogar com la corporeïtat física del cos és variable: el propi objecte de la inscripció i la vinculació; el lloc de la resistència al pròxim, el *locus* de la miriada de lluites per arribar a l'accés igualitari de les nocions liberals dels drets sobre el cos, de tal manera que aquest accés a la corporalitat només arriba a ser possible per l'elecció del propi ésser; i l'indicador de tota mena de sistemes politicoètics que s'hi oposen i reelaboren aquest tipus de narratives liberals.

Certament, per mi, aquesta atenció crítica en la concreció i construcció dels cossos ens retorna de forma útil a les formulacions biològiques que van contribuir a subscriure la geopolítica clàssica. El gir en la geopolítica per mà dels polítics del segle xx va intentar fer arrelar les seves narratives com si fossin científiques a través de l'imperatiu ideològic de les teories d'evolució tant de la raça com del conflicte, legitimant d'aquesta manera la conquesta d'algunes societats sobre altres. A més d'una explicació sistematitzada sobre les relacions entre aquestes agrupacions i la seva relació amb el medi ambient, feta possible, únicament, a partir del que es va conèixer com el darwinisme social. Aquí, els éssers humans eren, al mateix temps, part de la totalitat de la natura, però també mal·leables, de manera que podien posicionar-se per damunt de la pròpia natura.

En efecte, els reconeguts estratègies de la geografia del segle xx així com les filosofies polítiques dels seus antecessors, estaven obsessionats en fer "afloar" el caràcter fundacional de la corporalitat en forma de cossos inferiors i la necessitat de contenir-los. A casa i a l'estranger la perillosa inferioritat de la carn calia reprimir-se a través de la combinació laboriosa d'un discurs raonat, el cordó sanitari i la purificació, així com en el desenvolupament de la normativa militar de combat juntament amb la utilització d'armament (com la bala expansiva i el bombardeig aeri) que havien de servir per impactar de forma eficient i esmussar la carn rebel en silenci absolut. Cal afegir arribats en aquest punt que, el cos, a la vegada que preocupava als escriptors i als professionals de la geopolítica clàssica des de la seva configuració com a projecte real, també va ser considerat com quelcom superable i que fins i tot calia transcendir i deixar-se de banda com a forma prèvia al treball concís que la geopolítica suposadament hauria de desenvolupar.

---

2. És important observar, malgrat això, que aquests àmbits són pròpiament els dos una invenció moderna i una empresa modernista. Això vol dir que són modernes en el sentit de que es van constituir al bell mig de les convulsions polítiques, econòmiques i culturals apuntades més amunt, i aquest fet animava un conjunt de preocupacions que no només parlaven d'algunes agrupacions superiors o oposades a altres, siní que van ser imaginades i articulades com a resposta a unes relacions de poder particulars i a la llum d'unes capacitats específiques per l'acció.

En aquest article, el meu objectiu no és posar a debat els assajos i les declaracions dels estrategues de la geopolítica clàssica. Més aviat estic interessada en interrogar com la geopolítica clàssica ha sorgit amb el pas del temps en espais diferenciats i com ha anat prenent forma a partir de les experiències quotidianes de la gent. En el que segueix, presto atenció en un dels exemples de com el cos geopolític –en aquest cas, el soldat ferit– s’ha entès com un perill particular localitzat i negociat a partir de la corporalitat. Més específicament, em centraré en el període que Charles Bell (1774-1842), cirurgià i artista escocès, va dedicar a tractar els ferits de la batalla de Waterloo (1815), un conflicte que sovint se’l vincula a la primera guerra moderna, sostinguda per soldats regimentats, en una estratègia planejada així com per tàctiques *in situ* i amb l’incentiu del suport públic per a una embranzida nacional contra l’enemic. El què pretenc portar a primer pla són les preocupacions al voltant de la materialitat del cos ferit: les supuracions de la carn i les fragmentacions òssies que, tal i com suggeriré, es consideraven perilloses en virtut de la seva capacitat contagiosa per engendrar una empatia, un sentiment sobre les conseqüències de la violència, que cap victòria formal hauria d’oblidar.

Anar a la guerra amb Charles Bell

En aquesta secció vull destacar com l’afiorament de la carn a través de cossos que pateixen violència s’imaginava, es tractava i s’afrontava per part dels incondicionals de l’Imperi britànic, els cirurgians militars. Charles Bell era, en molts aspectes, un membre exemplar de la Il·lustració mèdica escocesa. Nascut a Edimburg en el si d’una família anglicana, va formar-se en dibuix, pintura i gravat des de petit; la seva mare vídua va contractar l’artista David Allan (1744-1796) qui va introduir al jove diferents tècniques, incloses aquelles que empraven els artistes-anatomistes italians, tals com Leonardo da Vinci, per dibuixar cossos. Bell va prosseguir en l’aprenentatge d’anatomia i cirurgia a la Universitat d’Edimburg, més que no pas treballar al costat del seu germà gran John Bell (1763-1820), en aquell moment el cirurgià de referència a Escòcia. Charles va il·lustrar el llibre del seu germà “*Gravats que expliquen l’anatomia dels ossos, múscles i articulacions*” (1794), va ser coautor i il·lustrador de l’“*Anatomia del cos humà*” (1804), i va escriure i il·lustrar “*El sistema de disseccions que expliquen l’anatomia del cos humà*” (1798). L’any 1806, després de desplaçar-se a Londres per aprofundir en la seva carrera, Charles va publicar els seus “*Assajos sobre l’anatomia de l’expressió en la pintura*”. Tot i que certament era reconegut en el cohort líder d’anatomistes a Londres, Charles Bell vivia donant classes particulars d’anatomia, especialment a artistes. Tanmateix, entre 1812 i 1825, Bell va acabar essent lector de la *Great Windmill Street School* d’Anatomia, fundada per l’anatomista i col·leccionista escocès William Hunter (1718-1783), i el 1814 (fins que ell va marxar l’any 1836) va ser també el cirurgià consultor designat a l’Hospital Middlesex.

Com tants dels seus contemporanis, Charles Bell va servir a la nació com a cirurgià, com a voluntari per atendre els ferits de les guerres napoleòniques. I com a tal, va formar part de la geopolítica clàssica quotidiana, actuant com a part del sistema de suport militar i deliberant de la millor manera el tractament de les condicions físiques dels ferits a més de, tal i com ell va anotar, els seus estats de xoc. El 1809, Charles Bell va ser assignat a l'hospital naval de Portsmouth, on va atendre i anotar les baixes de la batalla de la Corunya. Aquella batalla era, evidentment, part d'un conflicte militar més llarg entre les forces napoleòniques i els que van esdevenir els poders aliats d'Espanya, Anglaterra i Portugal per al control de la península Ibèrica. Cap a finals de 1808, els britànics s'havien retirat al nord d'Espanya, ubicant-se a la ciutat portuària de la Corunya on la seva rereguarda lluitava contra els repetits atacs francesos. El 16 de gener de 1809, els francesos van atacar quan els britànics estaven embarcats a la seva marina. El comandant britànic Sir John Moore va caure ferit de mort a la Corunya, on li van fer un ràpid enterrament. Més de 5.000 soldats ferits van ser transportats cap a Portsmouth, Anglaterra.

Charles Bell va formar part del massiu esforç mèdic per intentar gestionar el flux d'homes ferits, bastament organitzat per James McGrigor (1771-1858), metge cirurgià. Durant el seu temps lliure a Portsmouth, Bell feia esbossos en blanc i negre dels ferits que posteriorment van prendre forma en quinze pintures a l'oli, amb el propòsit d'il·lustrar les tipologies de ferides obertes produïdes per l'artilleria a partir dels ossos que anava recollint (sobretot membres amputats) al camp de batalla. Els quadres dels pacients amb els quals Bell va treballar—alguns amb les bales mosquet encara incrustades, altres amb frondosos talls de sabre—es poden veure lliurement avui a l'entrada del Museu de Cirurgians d'Edimburg. Bell, com a cirurgià, va adquirir mostres materials dels seus pacients morts. De fet, una gran varietat d'ossos macerats i trossejats se sobreposen i s'anivellen amb filferro d'acord amb la naturalesa de la ferida i de l'operació realitzada (fig. 1). Damunt d'ells pengen els olis que Bell va pintar, mostrant una profunda càrrega pedagògica—de la que estic segura que Bell hauria apreciat—ja que es pot veure clarament per on entrava i sortia la bala i els danys ocasionats per l'impacte en les extremitats i el tors, inculcant formes particulars de trauma en la capacitat psicològica dels soldats. Per a en Bell cirurgià, aquestes imatges l'ajudaven a reflexionar i a transmetre la naturalesa del patiment, literalment escolpit en els cossos dels soldats. Les seves experiències també van servir, en gran mesura, per la seva publicació "*Dissertació sobre les ferides de bala*" (1814).

Bell després de la batalla de Waterloo va seguir fent de voluntari. El març de 1815 l'emperador Napoleó (1769-1821) acompanyat aproximadament d'un miler de soldats de la seva Guarda Imperial de confiança, va arribar a la costa francesa, emprenent la campanya final de les Guerres Napoleòniques. Reunit amb més de 125.000 soldats francesos, Napoleó es va encarar a Arthur Wellesley, el primer Duc de Wellington (1769-1852), al comandament de 100.000 angloholandesos i forces alemanyes. La batalla de Waterloo es va lliurar el diu-

Foto: Rohan Almond

Figura 1. Exposició de Charles Bell, *Surgeons' Hall Museum*, Edinburgh.

menge 18 de juny de 1815, a l'actual Bèlgica, el que era llavors part del regne unit dels Països Baixos. En resum, l'exèrcit francès sota el comandament de Napoleó va ser derrotat per l'exèrcit de Wellington aliat amb l'exèrcit prussià sota el comandament de Marshall Gebhard Leberecht von Blücher (1742-1819).

Viatjant a corre-cuita a Brussel·les sense temps ni per gestionar els tràmits del passaport, Bell intentà, tal i com va deixar escrit en les seves anotacions personals, “perfeccionar el meu coneixement sobre les ferides provocades per l'artilleria; observar les dificultats en l'organització dels ferits a gran escala; aprendre sobre els sentiments dels cirurgians de guerra en servei pel que fa a algunes qüestions merament pràctiques; enriquir la meva col·lecció no només de casos sinó de patologies, preparacions, i tot això per intentar, a nivell personal, fer-ho encabir de millor manera possible en les meves classes sobre aquests temes” (*Surgical Observations*, 1816:322). Quan no estava operant, Bell dibuixava els seus pacients i les seves ferides. En total, va realitzar quaranta-set esbossos, dels quals van sortir dos conjunts d'aquarel·les. Posteriorment, algunes de les aquarel·les es van transformar en versions a escala real que van ser emprades per Bell com a il·lustracions per les seves classes en ser professor de Cirurgia a la Universitat d'Edimburg l'any 1836. Bell va concloure que existia una evident violència en els cossos que superava no només les habilitats del cirurgià sinó també les de la paraula. Aquest tipus de violència es podia sentir en el caòtics i acarnissats testimonis deixats enrere entre bales en el camp de batalla, així com en les angoixades i blegades marques dels pacients o en les supuracions i cavitats de la mateixa carn produïdes per les ferides; i, segurament, també es podia notar en el llapis, el guix i les aquarel·les resultants.

La majoria dels ferits van ser causats per l'impacte d'armes lleugeres, carrabines d'avantcàrrega i pistoles, amb trets directes al cos que implicava trencadissa d'ossos (la figura 2 representa la fractura del cap de la Caserna Wanstell, del

17è regiment de peu). La bala més destructiva arrancava extremitats (la figura 3 representa un soldat anònim dels húsars Brunswick amb el braç esquerre emportat per un fragment de ferro d'un obús; la figura 4 representa un soldat anònim amb un braç arrancat per l'impacte d'una bala). Les llances o baionetes infligien ferides de perforacions profundes (la figura 5 representa una ferida de sabre a un membre de la tropa dels Royal Dragoons) mentre que els enormes forats eren causats per dispositius de bales arrencades en anells de ferro.³

Figura 2. *Soldat patint d'una ferida al cap*, 1815. Pintura de Charles Bell.
Font: Wellcome Library, Londres.

Figura 3. *Soldat ferit a Waterloo sense braç dret*, 1815. Pintura de Charles Bell.
Font: Wellcome Library, Londres.

3. La identificació de pacients i les seves respectives notes de cada cas es troben compilades per Crumplin i Starling (2005), *Un artista cirurgià a la guerra: les pintures i els esbossos de Sir Charles Bell, 1809-1815*.

Figura 4. Soldat sense braç estirat, agafat a una corda, 1815. Pintura de Charles Bell.
Font: Wellcome Library, Londres.

Figura 5. Soldat patint de ferides a la cara i al cap, 1815. Pintura de Charles Bell.
Font: Wellcome Library, Londres.

Geopolítica del tacte i la ferida

De quina manera, doncs, hem d'entendre la geopolítica de Charles Bell? Apartem-nos dels tractats, les dates simbòliques i els moviments de les tropes i apropem-nos directament a les ferides, als ferits amb els quals Bell va passar gran part del seu temps i pensem-hi un xic. Comencem referint-nos a la seva pràctica mèdica, una cirurgia controvertida fruit de la reorganització tant sols sis anys abans de la batalla de Waterloo, del Departament Mèdic de l'Exèrcit on es van substituir els doctors civils a mitja jornada per un servei mèdic regular amb jornades completes. Amb l'inici de les guerres a la Península, el duc de Wellington va treballar colze a colze amb Sir James McGrigor per tal de "militaritzar" el que es considerava una plantilla de personal mèdic pobra, ignorant i desmotivada.

Charles Bell, que va començar com a voluntari, era al mateix temps la part final del cohort civil però també l'impulsor d'un nou aprenentatge mèdic, que li permetia "provar" diferents tractaments i observar-ne els resultats. L'acurat qüestionament empíric sobre les ferides de bala, assegurava Bell, havien de proveir, segur, les lliçons apreses amb els seus homòlegs militars. "Haurien de ser poderosos com els agents del Govern", va escriure en el seu diari, "ells no poden permetre cap qüestió de controvèrsia en el camp de la cirurgia..." (1816, p. 227). Malgrat ser rotundament criticat per aquests mateixos cirurgians militars per el seu alt índex de mortalitat en pacients al camp de batalla, Bell es mostrava disposat a exposar el seu cas. "Les meves opinions", va escriure Bell, "publicades i expressades repetidament en conferències, eren més que mai confirmades pel que jo vaig testimoniar en els propis ferits de Waterloo... Experiències que ens permeten una comprensió plena de les dificultats; i algunes vegades, al contrari del que es pugui pensar, la mà porta al cap..." (1816, p. 204).

De fet, va ser la mà experimentada la que va generar de nou coneixement. Una meravella de disseny intel·ligent fet pel Creador -Bell va acabar escrivint en el seu aclamat tractat⁴-, la mà requereix d'explicació en la supuració del patiment de la carn; i, cal articular-la en el paper. Tal i com un dels seus col·legues va destacar anys més tard en l'obituari de Bell, "la mateixa delicada mà que guiava el seu llapis i el seu pinzell mai la va fer caure en l'ús del bisturí. Certament, el poder de Bell va ser la seva ràpida i analítica mirada i la fermesa del seu pols..." (*The Quarterly Review*, vol. 72, 1843, p. 204). Va ser la seva mà la que va crear tractaments més adequats, considerats i segurs, en contraposició a la sanguinària despreocupació dels metges cirurgians que, com considerà Bell, provocaven "grans i sagnants operacions" amb el crit de "desitjo que marxi" (1816, p. 233). Totes les anotacions de camp de Bell emanen una exploració digital i acurada, referint-se als ferits amb paraules amables i personalitzades. Aquí, Bell escriu:

4. Vegeu Bell, Charles (1837). *The Hand; its Mechanism and Vital Endowments, as evincing Design*. 4a edició.

“La bala ha entrat a través d’un forat petit, on el forat encara s’ha fet més estret degut al procés d’inflamació. La conseqüència d’això és que l’extremitat es converteix en una espècie de bossa residual plena d’ossos triturats solts, sense possibilitat de buidar-se per si mateixa... Això que indico prové d’acurades recol·leccions que he fet, totes les meves anotacions són per aquest propòsit” (1816, p. 318).

El coneixement que perseguia Bell era la naturalesa el dolor. Això en cap cas era una problemàtica nova, evidentment. Però per Bell, la qüestió quedava estretament relacionada amb el seu incident interès sobre les relacions entre les característiques superficials de la cara i el cos amb el sistema nerviós. De fet, el seu primer treball substancial va ser sobre el rostre carnós de les passions per a la instrucció d’artistes, i aquí deixa constància de com el dolor és una condició física que afirma el nostre sentit d’humanitat terrenal en la mesura que:

“Imaginar l’absència de dolor no és només imaginar un nou estat d’ésser, sinó un canvi a la terra i sobre tota ella. Com a habitats del món, i, com a conseqüència de la inevitable llei de la gravetat, el cos humà ha de tenir pes. Ha de tenir ossos com a columnes de suport, i fetge per a l’acció dels seus múscles; i aquesta estructura mecànica implica una delicadesa i una complexitat de textura que va més enllà de la nostra possible concepció. Per aquesta textura fina la sensibilitat del dolor té la utilitat de protecció; protegeix el cos; ens fa vius per aquelles lesions que d’una altra manera ens destruarien, i ens avisa per evitar-les” (*Anatomy of Expression*, 1806, p. 140).

Bell va desenvolupar una teorització del dolor com allò sentit pels nervis sensorials, que respon de forma separada en el sistema motor nerviós, que estimula els nostres comportaments distintius. Per tant, per Bell:

“L’expressió de dolor es distingeix de la del plor no menys que la del riure. Aquestes sorgeixen de condicions mentals, independentment de les causes físiques, sorgeixen del sistema nerviós i són incontrolables. Però el dolor és corporal, això vol dir que hi ha una sensació nerviosa positiva que excita l’acció i els actes de volició; una energia de tot el conjunt és produïda pel patiment i, des de la consciència de la seva ubicació, l’esforç es dirigeix a eliminar-lo” (1806, p. 142).

Com es desprèn de forma evident en observar els esbossos de Bell, les ferides d’artilleria dels pacients mostren dolor, però també, tal i com ell va observar, estat de xoc. Un fenomen que els seus col·legues ni tan sols van apuntar, podia aportar noves llums en relació a la delicada i complicada estructura nerviosa:

“Suposant que es pogués mostrar que hi ha una debilitat particular després d’una severa ferida d’artilleria, aquesta com s’articula, com funciona? És la influència mental o del cos? És un estat d’alarma i depèn de la ment? O, és un estat de commoció cerebral resultat del sacseig del sistema nerviós? L’estat de xoc es produeix de forma articulada i es comunica per tot el cos en general, o és degut al defalliment del cos? O és per causa de la pèrdua de sang?”

Fins aquí, tot força commovedor. Però deixeu-me que tracti dos qüestions més. La primera fa referència a que Bell, d’alguna manera no només pensa en el sentiment de dolor sinó també sobre el sentiment d’altres passions. Ell menciona plorar i riure com a condicions mentals que encara són “incontrolables

i espontànies”; es tracta de condicions de contagi ja que impregnen el cos traient-lo de la força rectora del sistema nerviós. I segona, en el cas de Bell, existeix un curós aprenentatge professional, una conducta mesurada davant el dolor; les mans de Charles Bell hi són per sonsejar la ferida i produir coneixement. Fins i tot, tal i com hem començat a veure, l’exploració de la ferida parteix de l’ansietat, l’empatia i també de la reflexió melancòlica sobre la naturalesa de la victòria. Ambdós punts ens dirigeixen cap a un tema profundament important que va ajudar a organitzar la geopolítica abans i durant el llarg segle XIX, i és el contacte del contagi i la seva contenció.

La qüestió aquí és el tacte i el contacte de la ferida; o més específicament, la capacitat de la ferida física per generar sentiments de testimoniatge, de portar a casa la violència de la guerra. Per explicar aquest punt, deixeu-me que torni a l’existent filosofia sentimentalista d’aquella època i al seu caràcter distintiu en relació al contagi. La naturalesa sensata de l’ésser humà era un concepte crucial en la filosofia política d’Adam Smith (1723-1790), per exemple, així com en el treball de David Hume (1711-1776). Per aquests exponents de l’escola de la “filosofia sensible”, sentiments tals com l’afecte, la benevolència i l’empatia sorgeixen entre els individus que són membres d’una comunitat, i expliquen la racional presa de decisions individual així com les seves disposicions emocionals. En aquest sentit, era precisament l’augment del contagi emocional durant la guerra el que calia controlar i contenir; o, tal i com Adam Smith va deixar escrit en la seva *Teoria dels sentiments morals* (1759), es requereix estar assabentats i negociar amb esforç la “virilitat de l’autocontrol”. Seguia amb que l’experiència corporal és personal i íntima per defecte però és a través d’un petit salt en la imaginació quan un es pot posar al lloc de l’altre, i és quan els sentiments es creen. O sigui, les passions vitals de la humanitat sofreixen sota el populisme de les nacions en guerra; però, ell va escriure, “(Altres) agonies, quan d’alguna manera ens arriben a nosaltres, quan d’alguna manera les hem adoptat i fetes nostres, comencen a afectar-nos, i després nosaltres tremolem i ens sacsegem amb el pensament del que l’altre sent. Per això tenir dolor o angoixa de qualsevol tipus excita la més excessiva tristesa per tal de concebre o imaginar en el que estem, excita algun estadi de la mateixa emoció de forma proporcional a la vivacitat de la seva concepció...” (Smith, cap. 1). El sentiment d’empatia era una capacitat innata de l’ésser humà, tal i com David Hume va escriure en el seu *Tractat de la Naturalesa Humana* (1739), “Igual com en les anelles encadenades, el moviment d’un es comunica amb la resta; de manera que tots els afectes passen fàcilment d’una persona a una altra i engendren els corresponents moviments a cada criatura humana” (secció 1). No obstant, per Hume, i de forma destacable, les “ments generoses” són capaces d’aconseguir objectius morals dirigint els seus sentiments cap a un sentit de la humanitat més abstracte, lluny de les demandes de la família i les amistats.

No és d’estranyar llavors, tal i com argumenta l’acadèmic humanista Philip Shaw, que en l’art militar, tant en el camp de batalla com en els despatxos,

la ferida física es formulés com quelcom sublim –és a dir, com un espectacle que no perseguia en cap moment l'empatia de l'observador, sinó que esdevenia un objecte per ser vist per subjectes desinteressats. Per tant, la pintura militar convencional era un:

“Afer marcadament forani. D'acord amb la lògica de distanciament d'allò sublim de Burke, ens encoratgen a percebre la mort de l'heroi com un espectacle estètic, un dolor que pot ser experimentat com un plaer precisament perquè passa lluny. (El que encara és més important), és que la sublimitat del dolor de l'oficial desvia l'atenció des de... “els vicis i les bogeries” del seu estament “particular”. La nostra capacitat per superar el sentiment està, per tant, sota una lògica imperant de sacrifici, que manté una distància geopolítica, estètica i social entre l'observador i l'objecte sublim de la guerra” (Shaw, 2005, p. 57).

Tal i com Shaw segueix suggerint, la ferida amenaça precisament perquè en sobreposar-se als sentiments provoca el desenvolupament de noves formes de poder que es manifesten en la resposta humana del dubte i la melancolia; i, això fa trontollar la pròpia noció de guerra tant com a pràctica i com a prova de la identitat nacional.

Certament, el que emana dels escrits de Bell sobre la seva experiència són paraules que no es refereixen a pacients individuals sinó a les mans i a les ferides fruit de la presència d'armament:

“Hi havia tot tipus de ferides, al cap, a la gola, al cos, a les extremitats. Principalment eren causades per metralla, tot i que alguns tenien ferides de mosqueta i sabre; alguns tenien punyalades o ferides penetrants; alguns havien sofert convulsions per la cavalleria... En algun cas, l'os de la cuixa destrossat, finalment enganxat a través dels teguments; en altres, l'articulació del genoll estava totalment oberta amb els caps dels ossos fracturats, o ferides a les articulacions amb moltíssims trossos d'ossos que s'intuïen a través de la bossa de teguments” (1816, p. 322).

Mentre que l'intent de Bell en els seus desplaçaments era trobar l'ordre enmig del caos, en les seves memòries deixa constància de la tensió d'haver de negociar amb el desordre acumulatiu en la seva corporalitat i amb els seus sentiments. En una carta que va escriure dos anys després de la guerra recorda,

“Una revolució absoluta va tenir lloc en la meva economia, cos i ànima... tota la decència en la pràctica de les operacions de cirurgia aviat va ser abandonada: mentre amputava la cuixa d'un home tenia a sobre tretze més demanant-me tots de poder ser el següent... Era realment estrany notar la meva roba rígida de sang i els meus braços impotents per l'esforç continuat d'utilitzar el bisturí... però per donar a algun d'aquests objectes accés als teus sentiments calia no ser abduït per la pràctica de la feina. Era menys dolorós mirar-ho tot per sobre que contemplar un objecte... He estat interromput, i ara m'adono que estava caient en l'error d'intentar transmetre't els sentiments que em van posseir enmig de les misèries de Brussel·les. Després d'estar vuit dies entre els ferits, vaig visitar el camp de batalla. La vista del camp, les aventures heroiques, les escameses, les instàncies individuals d'empresa i valor, em va fer recordar el propi sentit en el que el món havia guanyat la guerra de Waterloo. Però això va ser totalment transitori –una

visió ombrívola i incòmoda de la naturalesa humana és la conseqüència inevitable de mirar-ho tot com una totalitat, tal i com ho vaig fer— tal i com em vaig veure obligat a fer. És una desgràcia tenir els nostres sentiments renyits amb el sentiment universal. Però per mi, sempre ha d'anar associat amb els honors de Waterloo, amb els senyals més xocants del dolor; sentint peticions de súplica, laments d'espatlles virils, interrompudes expressions forçades dels moribunds; i pudor fètida, t'hauria d'ensenyar les meves anotacions, en les quals generalment esbossava els objectes de les nostres observacions, que podria transmetre certa excusa de superació d'aquest sentiment” (Carta a Mr Horner, juliol 1818 citat a *The Quarterly Review*, vol. 72, 1843, p. 206-7).

El que aquí pren significació és la ferida que s'estén més enllà del patiment del cos físic del pacient —un cos que, Adam Smith podria haver reflexionat, el cirurgià s'imagina ocupar— cap a la corporalitat del propi cirurgià. El dolor i l'estat de xoc que assíduament Bell va estudiar com un desordre dels sentits, en el seus posteriors models sembla promulgar una violència corporal contra aquests sistemes.

L'extracte de la carta presentat més amunt indica el que es podria anomenar la vacil·lant autocontenció masculina de Charles Bell. Fins i tot, podríem començar a allunyar-nos de les qüestions sobre com la sensibilitat geopolítica informava de la concepció de la ferida i apropar-nos cap a la geopolítica de la pròpia ferida, dirigint-nos cap al gòtic, com una altra penetrant política d'allò sublim. El gòtic, avui en dia, és un terme normalment associat a la teoria de l'art o com un gènere encapsulat, però també es troba present enmig de la confusió política de la Revolució francesa de 1789 i com una por al caràcter infeccios de revolució que va culminar amb la dictadura de Napoleó. El gòtic no només és la simple irrupció apocalíptica dels malsons sinó que és una condició permanent de malestar i opressió. És conservador, i amb sempre té present l'expectativa del desordre violent del cos apropiat, genderitzat, sexualitzat, racialitzat i sotmès al poder de classe, així com del cos polític predicat sobre ells.

Quan el Parlament britànic va debatre el cas d'Aliens Bill el 1792, el qual es va comprometre a aturar l'entrada a Anglaterra als francesos sospitosos després de la Revolució per evitar que fossin agents infecciosos, el polític i filòsof Edmund Burke (1729-97) va observar,

“Quan ells somriuen, veig sang degotant per les seves cares; veig els seus insidiosos propòsits; veig que l'objecte de tot el seu entabanament és la sang! Ara adverteixo als meus compatriotes de tenir cura d'aquests execrables filòsofs, que el seu únic adjectiu és destruir tot el que és bo aquí, i establir la immoralitat i l'assassinat per precepte i exemple...” (*La història parlamentària anglesa de Cobbett*, vol. 30, 1817, p. 192).

Per Burke, la Revolució francesa era un esdeveniment geopolític real en la mesura que tenia el potencial d'expandir-se al llarg i ample. De forma recurrent en les seves cartes i textos, es mostra la por per allò emergent, per l'agregació, el risc infeccios i el sempre present desig de controlar aquestes intimitats. Per

Bell, és la ferida la que persegueix la seva imaginació, que continua en la incomoditat del seu cos i que coloreja qualsevol articulació que intentava fer de la significació de Waterloo.

Comentaris finals

Els esbossos i textos de Charles Bell proporcionen un fons pels debats actuals sobre com i de quina manera el dolor i el patiment del conflicte polític és “portat a casa” a través de diversos mitjans que faciliten “proximitats imaginatives” (Butler, 2007; Hyndman, 2007; Sontag, 2004). Com construïm i reconstruïm les relacions entre la llar i el camp de batalla? Entre el ciutadà i el soldat? Entre nosaltres, aquí i ara, i la guerra? Aquest és un tema vastíssim, però el que desitjo haver emfatitzat és que les ansietats i els esforços de Bell, la seva ciència i art, necessiten ser reconsiderades a la llum del camp de l’aprehensió i el discerniment obert tant en biologia i art, així com en el discurs polític i filosòfic que precedeix Bell, que informa la seva aproximació i els seus sentiments, en els que Bell va contribuir. Aquest camp de l’aprehensió i discerniment estableix una geopolítica formal de la que Bell en formava part, però també una geopolítica de la confiança, sentimental, empàtica que ambdues emmarcaven i amenaçaven la precedent.

Com a acadèmica que escriu sobre geopolítica feminista el que importa no és tant saber de quina manera s’insereix el sentiment, l’emoció i la sensibilitat en les relacions i la geopolítica internacional com a mecanisme per estendre el seu abast, sinó més aviat en localitzar les seves significacions sovint menystingudes en la creació de la geopolítica més tradicional, com la guerra i la diplomàcia, els territoris i les fronteres. Massa sovint la geopolítica ha estat acceptada com el camp formal de l’estratègia i la venjança; de la matisada i negociada diplomàcia; de la conjuració de tàctiques i estratagemes, de la demarcació i transgressió de les fronteres. Certament l’etiqueta d’allò geopolític continua presentant l’àmbit del discurs racional que existeix en algun lloc per sobre de les violències, el dolor i el patiment que engloba el conflicte actual.

El que la geopolítica feminista por fer és pressionar en aquestes qüestions de com la geopolítica era imaginada i practicada; de com la geopolítica dels grans estratègues es representava a ella mateixa i al públic a la qual anava dirigida; i com la geopolítica continua essent estimulada per la por, la deixadesa i l’avorriment. I, com altres maneres d’imaginar i practicar el món necessita considerar l’arribada del l’afecte, l’emoció, el sentiment i el tracte en la presentació d’allò *geo*.

Bibliografia

- ART (1843). *The Quarterly Review*, vol. 72, p. 193-231.
- BELL, Charles (1798). *A System of Dissections Explaining the Anatomy of the Human Body*. Edimburg: Mudie.
- (1806). *Essays on The Anatomy of Expression in Painting*. Londres: Longman, Hurst, Rees, and Orme.
- (1814). *Dissertation on Gunshot Wounds*. Londres: Longman, Hurst, Rees, and Orme.
- (1816). *Surgical Observations*. Longman, Hurst, Rees, Orme & Brown.
- (1837). *The Hand; its Mechanism and Vital Endowments, as evincing Design*. Londres: William Pickering.
- BELL, John (1794). *Engravings explaining the anatomy of Bones, Muscles and Joints*. Londres: John Paterson.
- BELL, John; Charles BELL (1804). *The Anatomy of the Human Body*. Edimburg: Mudie.
- BURKE, E. (1792). Speech reproduced in *Cobbett's Parliamentary History of England*, vol. 30, 1817, p. 180-190.
- BUTLER, Judith (2007). "Torture and the Ethics of Photography". *Environment and Planning D: Society and Space*, n. 25.6, p. 951-966.
- CRUMPLIN, Michael; Pete STARLING (2005). *A Surgical Artist at War: The Paintings and Sketches of Sir Charles Bell 1809-1815*. Edimburg: the Royal College of Surgeons of Edinburgh.
- DIXON, Deborah P. (2015). *Feminist Geopolitics: Material States*. Routledge: London.
- HYNDMAN, Jennifer (2007). "Feminist geopolitics revisited: Body counts in Iraq". *The Professional Geographer*, n. 59.1, p. 35-46.
- HUME, David (1739). *A Treatise of Human Nature*. Londres: John Noon.
- SHAW, Philip (2005). "Dead Soldiers: Suffering in British Military Art, 1783-1789". *Romanticism*, n. 11.1, p. 55-69.
- SMITH, Adam (1759). *Theory of Moral Sentiments*. Londres: A. Millar.
- SONTAG, Susan (2004). "Regarding the torture of others". *New York Times Magazine*, n. 23.5, p. 4.